

Смерчко А. А., к.філол.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука)

АНТИНОМІЯ «МОЛОДІСТЬ – СТАРІСТЬ» У МЕТАФОРИЧНИХ ЗВОРОТАХ ТА СТІЙКИХ ФРАЗАХ

Антиномія *молодість – старість* у сфері фразеології не була ще предметом спеціального дослідження, але, як свідчить фактичний матеріал, вона охоплює досить велике коло образно-мовних одиниць у того чи іншого етносу. Це й зумовило вибір теми та її *актуальність*.

У словнику до терміна *антиномія* подається наступна дефініція – [грец. *αντινομία / antinomia*] *Протириччя між двома взаємовиключними положеннями, що однаково переконливо можна довести логічним шляхом* [6; 28]. Що стосується образно-мовної (художньої) антиномії, то в її основі лежить порівняння, яке є ознакою усіх типів метафор взагалі; адже метафора є не що інше як приховане порівняння.

Як найдавніший засіб та знаряддя пізнання дійсності порівняння є, напевно, і найдавнішим різновидом усної творчості, будучи формою «художніх узагальнень», у яких розкриваються глибинні процеси соціального, духовного життя людей, а також «вільна творча гра» розуму [1, с. 131]. Компаративні звороти та метафоричні єдності, будучи знаками непрямої номінації, що опосередковано віддзеркалюють дійсність, одночасно є знаками психологічної оцінки навколишнього світу соціумом, чие художнє мислення «працює не словами, а моментами світу і життя» [2, с. 154].

У процесі утворення фразеологізму відбувається семантичне переосмислення образу, з яким людина щось порівнює. При цьому саме цей образ зумовлює об'єкт позначення, несучи своєрідну вказівну функцію і мотивуючи цим фразеологічне значення, тобто внутрішню форму ФО. Образне начало надає фразеологічній одиниці образно-експресивної форми, узагальнення, типізації. Тяжіння індивідуальних асоціацій до узагальнення, як зазначають філологи, є одним з джерел, які живлять лексику, і додамо, фразеологічну систему, забезпечують її комунікативну функцію [3].

Порівняння лежить і в основі образного протиставлення понять *молодість – старість*. Вони співвідносяться з явищами природи, порами року (що знаходяться в одній семантичній площині), процесами, які відбуваються у світі флори.

Природа оживає весною, в'яне восени. Звідси й порівняння молодість – це весна життя, а старість – це осінь життя. Образ осені стосовно до старості часто використовується в піснях, у малих жанрах художньої

літератури (прислів'ях, приказках, загадках тощо). Колір осені – жовтий, золотий, сріблястий, сивий. Останні два є ознакою зів'янення, старіння. Пор.: *jesień żusia; siva голова // седая голова; седая борода // сива борода; Седина в бороду, а бес в ребро // Сивина в голову, біс в ребро* (прися.); *время осеребрило голову* (худ. образ); *седой как лунь // siwy jak gołąb* (стійке порівн.); *do седых волос // до сивого волосу (сивої бороди) дожити*.

Колір весни й, відповідно, молодості – зелений. Пор.: *Молодо-зелено, погулять велено* (присл.); *зеленая молодежь* (зовсім юні люди). Тобто, вибудовується ще одне образне протиставлення: сивий – зелений. Ознакове слово *зелений* означає, як відомо, не тільки колір, але й незрілість: *зеленый плод // зеленый пд; зеленые ягоды // зелені ягоди*, тобто незрілі. Із цього й переносне значення «недосвідчений», оскільки в ранньому періоді життя у тваринного світу ще немає досвіду. А от нове протиставлення, котре тісно пов'язане з попереднім і виростає з нього: молодість – це недосвідченість, незнання життя, а старість – досвід, знання життя. Ця антиномія віддзеркалилася у вербальних усталених образах: *молодий та зеленый // молодой да зеленый; зеленый юнец* (совсем неопытный); *желторотый птенец // жовтороте пташеня; нос не дорос // ніс не доріс; мало каши ел // мало (ще) каші їв (з'їв); молоко на губах еще не обсохло // молотник із миски // тиеć mleko pod nosem; cieleće lata; cieleću wiek* – на одному кінці вісі і – *старый (стреляный) воробей // старий горобець // stary wróbel; старый лис // старий лис // stary lis; старий суч // старий сыч // stary кой; старый волк // старий (стріляний) вовк; stary wuga; Старого воробья на мякине не проведешь // Старого горобця на полові не зловиш* – на іншому.

Молодість – це ранок життя, а старість – вечір життя, якщо зіставляти ці поняття з поняттями частини доби. У вечір життя, як пишуть мемуаристи, усе сприймається зовсім інакше, ніж у молоді роки. Порівняйте рядки І.Еренбурга: «*Я не пытаюсь в точности воспроизвести свои давние впечатления: очень трудно в вечер жизни припомнить, понять ее утро*».

Стойким стало порівняння молодості з ранковою зорею, зі світанком, а старості – із заходом сонця, що знайшло своє відображення у фразеологізмах: *на заре жизни // на світанку життя*, а також відоме кільцевське – *на заре туманной юности*, на іншому кінці життєвого циклу – *на закате дней // на схилі днів*, та його варіант, запозичений із французької *на склоне лет (дней) // на схилі років // u schyłku lat*. Отже, ще одне протиставлення: світанок життя – схил життя, порівняйте: світанок (схід) сонця – захід (схил) сонця.

На світанку життя людина відчуває себе здоровою, сильною, на схилі днів – немічною, слабкою. З цього і ціла низка антонімічних фразеологізмів, котрі відображують відповідно молоді сили та знесилення

у старості: *кровь с молоком // кров з молоком // krew z mlekiem; в расцвете сил // у розквіті сил // w kwiecie wieku; избыток сил (энергии); живые мощи // живі (ходячі) мощі; песок сыплется // порохня (пісок) сиплється // piach się sypie*; але подекуди підкреслюються життєві сили і енергія у похилому віці: *старое дерево скрипит, но не ломается; stary ale jary*.

Молодість сприймається людиною на схилі років як найкраща, незабутня пора її життя, вона (молодість) предмет її роздумів і елегійних спогадів: «*как молоды мы были, как искренне любили*» – співається у пісні. – «*ничто на земле не проходит бесследно. И юность ушедшая все же бессмертна*» (з популярної пісні 70-их). Порівняйте також рядки російського романсу XIX ст.: *Были когда-то и вы рысачками*.

Стан молодості у молодому організмі гармонічний: людина молода і тілом, і душею (рідкісні виключення не приймаються до уваги), а у людини в роках можлива асиметрія: зовнішній прояв старіння і молодість духа; говорять: *хтось молодий духом, у когось молода душа // młody duch, у когось настала друга (третя) молодість // druga młodość*. Але не кажуть: *перша молодість*, оскільки молодість є молодість: вона перша і єдина, а друга і третя – це тільки молодість духа. Цікаво, що ознакове слово *перша* у поєднанні з часткою *не* і лексемою *молодості* утворюють евфемістичне позначення людини в літах: *він (вона) не першої молодості, далеко не першої молодості // ktoś jest nie pierwszej młodości*. Такого ж роду евфемізм утворюється і у поєднанні частки *не* і слова *молодість* з якісним прислівником *дуже*. На підтвердження сказаного наведемо галантно-жартівливу градацію вікових особливостей життя: 1) дуже молоді, 2) молоді, 3) не дуже молоді, 4) дуже не молоді.

Такими є художні антиномії молодість – старість. І як результат образного мислення *homo sapiens* ці асоціативно-художні форми вказаних станів людини влітаються в мозаїчну картинку образно-номінативної моделі світу певного соціуму.

1. Лапшин И. Творческая деятельность в философии / И. Лапшин // На переломе. Философия и мировоззрение. Философские дискуссии 20-х годов. – М., 1990. – С. 131. 2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин – М., 1975. – С. 154. 3. Бублейник Л. Символы словесных образов в українській та російській мовах // Суспільствознавчі науки та відродження нації (Збірник наукових праць). Книга III – Луцьк, 1997. – С. 23–28. 4. Беленко Т. И. Язык и понимание в контексте культуры / Т. И. Беленко // Преподавание языка в условиях реального билингвизма. – Дрогобыч, 1991. – С. 120. 5. Демський М. Т. фраземи, що лінгвалізують життєвий цикл людини / М. Т. Демський // Проблеми мідпредметних зв'язків в умовах білінгвізму. – Дрогобыч, 1990. – С.164–165. 6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М., 1975. – 846 с.